

POCZĄTKI WYDZIAŁU ELEKTRYCZNEGO NA POLITECHNICIE BIAŁOSTOCKIEJ

Jacek KUSZNIER

Politechnika Białostocka, Wydział Elektryczny
e-mail: j.kusznier@pb.edu.pl

Streszczenie: Artykuł przedstawia najważniejsze wydarzenia i osoby, które umożliwiły powstanie w Białymstoku Prywatnej Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej NOT oraz jej rozwój. Omawiany okres obejmuje lata od 1946 do 1954, kiedy to pierwsi absolwenci – inżynierowie elektrycy opuścili mury uczelni.

Słowa kluczowe: historia elektryki, historia techniki, historia szkolnictwa, historia, Białystok.

1. WPROWADZENIE

Powołanie wyższej uczelni technicznej w Białymstoku po II wojnie światowej było niezwykle trudne. Największą trudnością było zapewnienie odpowiedniej kadry oraz siedziby. Zniszczenia budynków mieszkalnych w mieście sięgały 53%, gospodarczych 79%, przemysłowych 80%, użyteczności publicznej 50%, brak było laboratoriów i wyposażenia. Liczba mieszkańców wynosiła 1/3 w stosunku do stanu z 1939 r. (107 tys. w 1939 r. i około 36 tys. w 1944 r.). W takich warunkach podjęło się tego czworo inicjatorów tego przedsięwzięcia: fizyczka Eudokia Ostaszewicz, elektryk Karol Białkowski, mechanik Marian Poniatowski i matematyk Eugeniusz Niczyporowicz. Efektem ich działań są dzisiaj trzy uczelnie: Politechnika Białostocka, Uniwersytet Medyczny i Uniwersytet w Białymstoku [1-3].

Rys. 1. Centrum Białegostoku w 1944 roku [4]

2. ORGANIZACJA PRYWATNEJ WIECZOROWEJ SZKOŁY INŻYNIERSKIEJ NOT

W 1946 roku podjęto pierwsze działania, prowadzące do powołania wyższej uczelni w Białymstoku. Wojewódzka

Rada Narodowa rozważała w tym czasie propozycje utworzenia instytutu pedagogicznego, akademii leśnictwa lub wyższej szkoły nauk politycznych. Odbudowa ze zniszczeń II wojny światowej wymagała jednak w szczególności kadr technicznych. Inżynierowie elektrycy podjęli jako pierwsi takie starania. Inicjatorem i liderem tych działań był mgr inż. Karol Białkowski, który odpowiadał w tym czasie za odbudowę doszczętnie zniszczonej elektrowni i energetyki białostockiej. Już w 1946 roku powołał koło Stowarzyszenia Elektryków Polskich oraz Komitet Organizacyjny Naczelnej Organizacji Technicznej. W 1947 roku NOT rozpoczął prowadzenie kursów przygotowawczych do złożenia egzaminu inżynierskiego, dającego tytuł jak potocznie nazywano „inżyniera NOT-owskiego”. Było to możliwe na podstawie przepisów dekretu o stopniu inżyniera wydanego przez Radę Ministrów w dniu 3.02.1947 roku (Dz.U. 1947.17.67), a następnie ustawy o stopniu inżyniera z dnia 28.01.1948 roku (Dz.U.48.10.68). Tytuł inżyniera mogły uzyskać osoby, które wykazały się co najmniej dziesięcioletnią praktyką w zawodzie, w tym nie mniejszą niż pięcioletnią na stanowisku zwykle powierzanemu inżynierowi. Pięcioosobowe komisje egzaminacyjne były powoływane przez Ministra Oświaty spośród profesorów szkół akademickich i wyższych szkół zawodowych [5-7].

W tym samym czasie mgr Eudokia Ostaszewicz – nauczycielka fizyki i chemii liceum w Bielsku Podlaskim, podjęła starania u władz wojewódzkich w celu powołania uczelni technicznej. Spotkało się to z działaniami, które prowadziła pod kierownictwem mgr. inż. Karola Białkowskiego Naczelna Organizacja Techniczna. Starania te przyniosły efekt w 1949 roku. Eudokia Ostaszewicz w czasie szóstej wizyty - interwencji w tej sprawie w KW PZPR uzyskała informację, że władze wyraziły zgodę na powołanie uczelni i sprawa nabiera tępa. Na przyszłego rektora został wytypowany mgr inż. Karol Białkowski. Od tej chwili dalsze działania były prowadzone w ścisłej współpracy. Sprawę organizowania uczelni Karol Białkowski powierzył sekretarzowi NOT w Białymstoku, inżynierowi Stefanowi Kuryłkowi, który był jednocześnie gimnazjalnym kolegą Eudokii Ostaszewicz. Uzgodnił on szczegóły powołania i organizacji uczelni w Białymstoku z zarządem Głównym NOT. Jak wspominał Karol Białkowski postanowiono powołać uczelnię techniczną typu wieczorowego [8].

Po latach profesor Ostaszewicz wspominała również: „do odbudowy potrzebna była kadra techniczna, której po wojnie bardzo brakowało, ..., a studenci z Białostoczczyzny już po pierwszym roku studiów byli po podpisanych

kontraktach na zatrudnienie w Warszawie i innych miastach” oraz „powstała mi wtedy myśl – trzeba kształcić własnych inżynierów w Białymstoku, lecz jak, przecież profesorowie z Wilna nie znaleźli żadnego lokum i pojechali do Torunia”. „Poczynając od lata 1948 roku zaczęłam jeździć do Białegostoku do Komitetu Partii, odsyłali mnie jeden do drugiego. Poczynając od marca kolejnego roku zaczęłam dobijać się przedyskutowania mojego wniosku. Za szóstym moim przyjazdem w tym roku dowiedziałam się, że wniosek został przyjęty i zatwierdzili mgr. inż. Karola Białkowskiego na Rektora. Było to na początku sierpnia 1949 roku. Natychmiast porozumiałam się z inżynierem Białkowskim, który zaproponował mi, iż będziemy działać razem.” [9].

W takiej sytuacji we wrześniu 1949 roku mgr Eudokia Ostaszewicz przeniosła się na stałe do Białegostoku, gdzie objęła z myślą o organizacji uczelni stanowisko Okręgowego Kierownika Ośrodka Dydaktycznego Fizyki. Sama podjęła się nauczania fizyki, a na wykładowcę matematyki poleciła mgr. Eugeniusza Niczyporowicza i mgr. Aleksandra Sikorskiego.

Do działań tych włączył się również dyrektor techniczny Fabryki Przystawców i Uchwytów mgr inż. Marian Poniatowski. We wrześniu 1949 roku zorganizowano pierwsze posiedzenie inicjatorów i założycieli Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej. Spotkanie odbyło się w gabinecie dyrektora Liceum Pedagogicznego przy ulicy Mickiewicza 1 w Białymstoku, które jest obecnie siedzibą Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku. W spotkaniu uczestniczyli: mgr Eudokia Ostaszewicz – fizyczka, absolwentka Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, mgr inż. Karol Białkowski – elektryk, absolwent Politechniki Warszawskiej, mgr inż. Marian Poniatowski – mechanik oraz mgr Eugeniusz Niczyporowicz – matematyk, absolwent Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie.

Komisja Naukowo-Opiekuńcza NOT na posiedzeniu w dniu 9 października 1949 roku zatwierdziła pierwszych wykładowców Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej. Nazwiska osób i wykładane przedmioty zostały przedstawione w tabeli 1.

Tabela 1. Pierwsi wykładowcy PWSI NOT w Białymstoku zatwierdzeni przez Komisję Naukowo-Opiekuńczą NOT na posiedzeniu w dniu 9.10.1949 roku [10]

Lp.	Tytuł	Imię i nazwisko	Przedmiot
1	mgr inż.	Karol Białkowski	kreślenie techniczne
2	inż.	Sergiusz Nikitin	metaloznawstwo
3	mgr	Eugeniusz Niczyporowicz	matematyka
4	mgr	Eudokia Ostaszewicz	fizyka
5	mgr inż.	Stanisław Pawłowski	materiałoznawstwo elektryczne
6	mgr inż.	Marian Poniatowski	mechanika
7	mgr inż.	Jan Rangl	geometria wykreślna, wytrzymałość materiałów
8	mgr	Aleksander Sikorski	matematyka
9	mgr inż.	Zygmunt Skrobecki	chemia techniczna
10	mgr inż.	Józef Słaboszewicz	podstawy elektrotechniki

Powstająca uczelnia nie posiadała swojej siedziby, w której możliwe byłoby prowadzenie zajęć. Potrzebne sale wykładowe udostępniły Liceum Pedagogiczne i Technikum Budowlane, a w późniejszym czasie również Średnia Szkoła Malarstwa i Rzemiosł Artystycznych oraz Akademia Medycyna [7, 9-11].

Z początkiem listopada 1949 roku rozpoczęto prowadzenie kursu przygotowawczego z matematyki i fizyki dla 114 kandydatów na dwa planowane wydziały: elektryczny i mechaniczny. Zapisy były realizowane po przekazaniu przez zakłady pracy powiadomień. Kursy zakończono 23 grudnia 1949 roku. Od 14 listopada zaczęły napływać podania o przyjęcie na studia. W ciągu pięciu dni w teczce z napisem rekrutacja znajdowało się ich już 50 (w tym podania trzech pań).

24 listopada 1949 roku Ministerstwo Oświaty w piśmie nr IV.O. 17508/49 skierowanym do Naczelnej Organizacji Technicznej w Polsce zezwoliło na założenie i prowadzenie z dniem 1 grudnia 1949 r. Prywatnej Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej w Białymstoku. Dokument podpisała białostoczanka - wiceminister Ministerstwa Oświaty - Eugenia Krassowska-Jodłowska. W nowej uczelni powstały dwa wydziały: elektryczny i mechaniczny. Kilka dni później (30.11.1949 roku) Rada Ministrów podjęła uchwałę o powołaniu Akademii Lekarskiej w Białymstoku.

Mgr inż. Karol Białkowski w wieku 47 lat objął funkcję rektora PWSI NOT oraz dziekana Wydziału Elektrycznego. Dziekanem Wydziału Mechanicznego mając 48 lat został mgr inż. Marian Poniatowski. Pracowali oni na uczelni jeszcze wiele lat kierując jej rozwojem oraz osiągając w tym czasie kolejne stopnie naukowe.

Początkowo szkoła zatrudniała tylko 3 etatowych pracowników. Pozostali wykładowcy kontynuowali swoją dotychczasową pracę w biurach projektowych i zakładach, a studentów uczyli popołudniami (od godz. 15 do 20).

W związku z brakiem zaplecza laboratoryjnego, zajęcia praktyczne początkowo odbywały się w Warszawie oraz na terenie Elektrowni Białostockiej, Fabryki Przystawców i Uchwytów oraz w budynku Collegium Primum Akademii Medycznej, gdzie Zakład Fizyki organizowała Eudokia Ostaszewicz. Już w styczniu 1950 roku udostępniono dla studentów bibliotekę przy ulicy Białej 1 (rys. 2) w gmachu, który był siedzibą NOT w Białymstoku.

Rys. 2. Gmach NOT oraz PWSI NOT przy ulicy Białej 1 w Białymstoku [13]

Studenci wyremontowali tam również sale, które później służyły im do nauki. Jednocześnie do godziny 15 odbywały się w nich zajęcia Technikum Elektrycznego. Gmach ten stał się pierwszą siedzibą Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej NOT w Białymstoku i jest jedynym, na którym wisiały tablice z wszystkimi nazwami, jakie nosiła rozwijająca się uczelnia: Wieczorowa Szkoła Inżynierska, Wyższa Szkoła Inżynierska i Politechnika Białostocka [7, 11-12].

Po pierwszym naborze przeprowadzonym jeszcze w 1949 roku na Wydziale Elektrycznym rozpoczęło naukę 28 osób. 1 września 1950 roku przeprowadzono kolejną rekrutację, zatrzymując jednocześnie na okres jednego semestru wcześniejszych studentów i połączono wszystkich w jeden rocznik liczący łącznie 63 osoby. Całość studiów została zaplanowana na sześć semestrów. Na uczelni funkcjonowały Wydział Elektryczny i Mechaniczny oraz biblioteka, czytelnia i Zakład Fizyki. WE składał się z Oddziału Energetycznego, Sekcji Eksploatacyjnej i Sekcji Budowlano-Montażowej. Studenci drugiego roku mogli wybrać jedną z dwóch specjalizacji: rozruchowo-energetyczną lub sieciową. Postanowiono również, że prace dyplomowe będą prowadzone pod kierunkiem pracowników naukowych Wydziału Elektrycznego Politechniki Warszawskiej.

W pierwszych latach studentem mogły zostać tylko osoby, które oprócz zdanego egzaminu mogły wykazać się świadectwem co najmniej dwuletniego stażu pracy. Preferowano pracowników zakładów społecznych. Nie dopuszczano do studiów kandydatów z AK-owską przeszłością. Przeszkodą była również przynależność do AK kogoś z rodziny. W takiej sytuacji pani Irena Niczyporowicz wpisywała do ewidencji niektórym kandydatom zmienione dane osobowe.

W maju 1951 roku przy uczelni uruchomiono pierwszy w województwie Gabinet Porad Racjonalizatorskich.

3. PRZEKSZTAŁCENIE PWSI NOT W UCZELNIĘ PAŃSTWOWĄ

Rozporządzeniem Rady Ministrów z 1951 r. (Dziennik Ustaw Nr 45 pozycja 333) istniejące w tym czasie szkoły inżynierskie Naczelnej Organizacji Technicznej w Warszawie, Gdańsku, Białymstoku, Wrocławiu, Katowicach i Radomiu przekształcono w państwowe wieczorowe szkoły inżynierskie. Po zmianach rektorem pozostał mgr inż. Karol Białkowski, ale funkcję dziekana WE objął mgr inż. Sylwester Rode (absolwent Państwowej Szkoły Budowy Maszyn i Elektrotechniki im. H. Wawelberga i F. Rotwanda oraz prezes Oddziału Białostockiego SEP w latach 1951-52).

Od tej chwili Wieczorowa Szkoła Inżynierska stała się uczelnią państwową, której zarządzanie przejęło Ministerstwo Szkół Wyższych i Nauki. Decyzją Wojewódzkiej Rady Narodowej z dnia 2 listopada 1951 roku przekazano na rzecz uczelni budynek przy ulicy Białej 1, a 29 czerwca 1953 roku pofabryczny gmach przy ulicy Grunwaldzkiej 11/15 (rys. 3). Po dwuletniej adaptacji na potrzeby uczelni stał się jej główną siedzibą od 1955 do 1975 roku [7, 14].

W 1952 roku rozpoczął działalność trzeci wydział Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej. Był to Wydział Budownictwa. Uczelnia otrzymała również godło, w którym zostały zapisane symbole wszystkich wydziałów: piorun jako symbol Wydziału Elektrycznego, koło zębate jako

symbol Wydziału Mechanicznego i kielnia jako symbol Wydziału Budownictwa (rys. 4).

Rys. 3. Gmach WSI przy ulicy Grunwaldzkiej 11/15 [13]

Rys. 4. Godło Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej w Białymstoku z lat 1952-1964 [15]

Pierwsi absolwenci otrzymali dyplomy inżyniera elektryka w 1954 roku. Spośród 63 osób przyjętych na Wydział Elektryczny w roku akademickim 1949/50 dyplomy uzyskało 28 osób, w tym 9 kobiet (rys. 5).

Rys. 5. Pracownicy i pierwsi absolwentom WSI w Białymstoku w 1954 roku [15]

4. PODSUMOWANIE

Artykuł ten dedykuję pamięci inicjatorów powołania Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej NOT w Białymstoku. Ich działania pozwoliły na powstanie w Białymstoku trzech uczelni: Politechniki Białostockiej, Uniwersytetu w Białymstoku i Uniwersytetu Medycznego. Wydawało się, że okoliczności nie sprzyjają odrodzeniu szkolnictwa wyższego w zniszczonym przez II wojnę światową mieście. Liczba mieszkańców po wyzwoleniu spod okupacji niemieckiej zmalała około trzykrotnie w porównaniu do roku 1939. Dodatkowo położenie Białegostoku w pobliżu granicy ze Związkiem Sowieckim nie dawało pewności, co do jego przyszłych losów. Spowodowało to, że miasto straciło wielką szansę, kiedy zatrzymał się tu na kilka dni Uniwersytet Stefana Batorego, brakowało możliwości lokalowych i profesorowie pojechali do Torunia. W Białymstoku wraz z metropolitą wileńskim arcybiskupem Romualdem Jałbrzykowskim pozostał jedynie Wydział Teologiczny. Ostatecznie los sprawił, że utworzono uczelnie, które mogą nawiązać do chlubnych tradycji najważniejszych ze szkół tworzonych u schyłku I Rzeczypospolitej przez hetmana Jana Klemensa i jego żonę Izabelę Branickich herbu Gryf. Politechnika Białostocka odwołuje się do tradycji Wojskowej Szkoły Budownictwa i Inżynierii, Uniwersytet Medyczny do tradycji Instytutu Akuszerii doktora Jakuba Michelisa, a Uniwersytet w Białymstoku do tradycji szkoły podwydziałowej Komisji Edukacji Narodowej.

Osoby, które doprowadziły do powstania WSI NOT w Białymstoku zasłużyły się dla miasta w szerszym stopniu. Karol Białkowski oprócz kierowania Zjednoczeniem Energetycznym Okręgu Białostockiego, Oddziałem Białostockim SEP i NOT, pełnił funkcje rektora WSI i dziekana Wydziału Elektrycznego w pierwszych latach działania uczelni. Eudokia Ostaszewicz tworzyła Katedry Fizyki zarówno na Akademii Lekarskiej, jak również Wieczorowej Szkole Inżynierskiej. Marian Poniatowski kierował Fabryką Przyrządów i Uchwytów oraz był pierwszym dziekanem Wydziału Mechanicznego i drugim rektorem WSI. Eugeniusz Niczyporowicz wykładał matematykę początkowo na WSI, a następnie tworzył i kierował Filią Uniwersytetu Warszawskiego, która przekształciła się w samodzielny Uniwersytet w Białymstoku.

Opisane wydarzenia pozostały w pamięci dzięki pasji i staraniom strażnika pamięci Politechniki Białostockiej inż. Mirosława Bujanowskiego.

THE BEGINNINGS OF THE ELECTRICAL FACULTY AT THE BIAŁYSTOK UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

This article presents a brief overview of the history of the beginnings the Faculty of Electrical Engineering Białystok University of Technology. We owe the establishment of the university to the courage and persistence of a group of people - the initiators of its creation. They were: electrician Karol Białkowski, mechanician Marian Poniatowski, physicist Eudokia Ostaszewicz and mathematician Eugeniusz Niczyporowicz. They had a great part in creating a significant academic center in Białystok referring to old traditions.

This article is dedicated to the memory of the initiators of the NOT Evening Engineering School in Białystok. The described events remained in the memory thanks to the passion of the guardian of memory of the Białystok University of Technology, Eng. Mirosław Bujanowski.

Keywords: history of electrical engineering, history of technology, history of education, history, Białystok.

Praca została wykonana na Wydziale Elektrycznym Politechniki Białostockiej w ramach WZ/WE-IA/3/2020.

5. BIBLIOGRAFIA

1. Kuszniar J.: Rola elektryków w odrodzeniu technicznego nauczania akademickiego w Białymstoku, Wiadomości Elektrotechniczne, nr 1/2019, s. 37-46.
2. Kuszniar J.: Białystok – historia powstania miasta i rozwoju ośrodka przemysłowego, Wiadomości Elektrotechniczne, nr 6/2018, s. 76-84.
3. Kuszniar J.: Elektrycy w historii Politechniki Białostockiej, Maszyny Elektryczne - Zeszyty Problemowe, nr 4/2018 (120), s. 163-168.
4. Tak wyglądał Białystok po tuż wojnie, Fakty Białystok, <http://fakty.bialystok.pl/zdjecie/267516>, dostęp 31.07.2020.
5. Dekret o stopniu inżyniera wydanego przez Radę Ministrów w dniu 3.02.1947 roku (Dz.U. 1947.17.67).
6. Ustawa o stopniu inżyniera z dnia 28.01.1948 roku (Dz.U.48.10.68).
7. Bujanowski M.: Kalendarium Politechniki Białostockiej, Materiały niepublikowane.
8. Białkowski K.: O naukę ściśle związaną z praktyką - WSI rozpoczęła nowy rok szkolny, Gazeta Białostocka, 4.10.1954.
9. Niedźwiedzka M.: Tadeusz Beldowski. Rektor swojej uczelni, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok 1999.
10. Politechnika Białostocka 35 lat, Oficyna Wydawnicza PB, Białystok 1984.
11. Bujanowski M.: Z archiwalnej teki..., Bezdomne początki, Życie Politechniki, 1/2015, s. 46-47.
12. Bujanowski M.: Z archiwalnej teki..., Biała 1 – pierwsza siedziba uczelni, Życie Politechniki, 4/2013, s. 50-52.
13. Politechnika Białostocka. Historia i rozwój, <https://pb.edu.pl/uczelnia/o-uczelni/historia-i-rozwoj/>, dostęp 31.07.2020.
14. Poniatowski M.: Dorobek i zadania Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej w Białymstoku, Rocznik Białostocki, 5/1965.
15. Bujanowski M.: Z archiwalnej teki..., Absolwenci WSI 1954, Życie Politechniki, 3/2009, s. 8-9.